

فصلنامه تخصصی علوم سیاسی

سال شانزدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۸/۲۵

تاریخ تصویب: ۱۳۹۹/۱۲/۱۴

صفحات: ۲۳۰-۲۱۳

حمایت‌های افتراقی از بزه دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی

مظاهر خواجه‌وند

عضو هیأت علمی گروه حقوق، واحد نوشهر، دانشگاه آزاد اسلامی، نوشهر، ایران.

مجید بهاری غازانی*

پژوهشگر کارشناسی ارشد حقوق جزا و جرم‌شناسی (نویسنده مسئول)

چکیده

بی‌شک پر دامنه‌ترین و خشونت‌آمیزترین مفهوم جرم‌انگاری شده در قرن حاضر را باید مفهوم تروریسم دانست که بسیاری از آن به جنایت تروریسم یاد می‌کنند. بزه‌دیدگان تروریسم نیز همچون دیگر بزه‌دیدگان و شاید بیشتر از آنان با خلأ عدم حمایت مواجه‌اند. این در حالی است که آسیب‌های وارد بر بزه‌دیدگان تروریسم و خسارات مادی و معنوی که بر آنان وارد می‌شود به دلیل ویژگی‌های جرم «تروریسم» بسیار گسترده‌تر از سایر جرایم است. حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی قبل از هر چیز مستلزم شناخت بزه‌دیده انواع بزه‌دیدگان و بررسی حمایت‌هایی است که در حقوق بین‌الملل و اسناد بزه‌دیده‌شناسی از این افراد صورت گرفته است. نگارنده در این مقاله با روش تحلیلی - توصیفی به تبیین حمایت‌های افتراقی و ویژه از بزه‌دیدگان تروریسم با مطالعه تطبیقی اسناد بین‌المللی پرداخته است. تلاش‌های صورت گرفته در خصوص حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم عمدتاً معطوف به بزه‌دیدگان مستقیم جنایات تروریستی است، این در حالی است که نظر به اهمیت توجه به هر دو طیف بزه‌دیدگان تروریسم از منظر حقوق بشر و نیز مبارزه مؤثر با تروریسم در این خصوص نیز باید به دنبال تغییر رویکرد بود. حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم، چه آن‌ها که مستقیماً از عملیات‌ها و اقدامات تروریستی آسیب دیده‌اند و چه آن‌ها که از اقدامات ضدتروریستی و مقابله با تروریسم متضرر و آسیب دیده‌اند از مهم‌ترین موضوعات در راستای مقابله مؤثر با تروریسم است.

واژگان کلیدی: تروریسم، بزه‌دیدگی، حمایت‌های ویژه، بزه‌دیدگی غیرمستقیم.

مقدمه

با لحاظ اینکه حملات تروریستی غالباً جمعیت غیرنظامی را هدف قرار داده، خسارات مالی، صدمه جسمی و ایجاد شوک روانی در جامعه را به همراه دارد، به همین جهت مطالعه بزه‌دیده‌شناسانه این جرایم دارای اهمیت است و علیرغم توسعه بزه‌دیدگی جرایم تروریستی، در این زمینه مطالعات اندک و سطحی وجود دارد. نوع بزه‌دیدگی و اشکال گوناگون قربانی‌سازی در جرایم تروریستی براساس هویت دینی، سیاسی و نژادی بزه‌دیدگان متفاوت می‌باشد (باباخانی و آقائی، ۱۳۹۶: ۲۴۵).

نظر به اهداف تعریف شده گروه‌های تروریستی از جمله تغییر رژیم‌های حاکمیتی و تغییر قلمروها و نیز تغییر سیاست‌های حاکمیتی و کنترل اجتماعی غیرقانونی و حفظ وضعیت موجود بصورت غیرقانونی و هم راستا بودن این اهداف با روش‌های آن‌ها مهمترین قدم علم جرم‌شناسی ارائه روش‌ها و راهکارهای علمی و عملی و کاربردی برای بزه‌دیده قرار نگرفتن حاکمیت‌ها و مردم و نظام‌های سیاسی و اقتصادی در مقابل جرم تروریسم می‌باشد (عابدی تهرانی و پورعیسی، ۱۳۹۶: ۲۶۰).

تفاوت‌های بزه‌دیدگان تروریسم با سایر بزه‌دیدگان، آن‌ها را مستحق توجه و حمایت افتراقی می‌سازد. برخی از این تفاوت‌ها ناشی از ویژگی‌های فردی است و برخی دیگر ناشی از ماهیت تروریسم. در اغلب جرایم تروریستی زنان و کودکان بزه‌دیدگان اصلی هستند که به دلیل بیگناهی محض در اسناد عام بزه‌دیده‌شناسی همواره مورد حمایت قرار گرفته‌اند و حمایت از آنان که در حملات گسترده تروریستی دچار آسیب‌های فراوان جسمی و روحی می‌گردند، ضروری است (قربان نیا و نمایان، ۱۳۹۵).

با این وجود نظر به بزه‌دیدگی جمهوری اسلامی ایران با ۱۷۰۰۰ شهید ترور از بدو انقلاب تاکنون و نظر به جایگاه علمی، نظامی، استراتژیک و ... در منطقه و جهان با عنایت به پتانسیل‌های مادی و معنوی (فکری) موجود و حوادث تروریستی منطقه و مهمتر حوادث تروریستی در مجلس شورای اسلامی و مرقد مطهر حضرت امام خمینی (ره) در سال ۱۳۹۶ تهران، ضرورت اقتضاء می‌کند، به منظور پیشگیری از بزه‌دیدگی بیشتر تروریستی، تدابیر قانونی و اجرایی مرتبط و متناسب با نوع تهدیدات در حوزه تکالیف و اختیارات پلیسی در مرحله کشف جرایم تروریستی اتخاذ گردد. عبارتی پیچیدگی جرایم تروریستی و بهره‌برداری تروریست‌ها از ابزارهای نوین تروریستی و همچنین گستره حمایتی و ارتباطات غالباً فرامرزی آن‌ها، مقابله با تروریسم را به تناسب دشوار نموده است، به همین خاطر آژانس‌های اجرایی و پلیسی در فرآیند کشف و دستگیری، ضمن لزوم تخصص‌گرایی، نیازمند برخورداری از ساز و کارهای اجرایی و تقنینی، متناسب با پیچیدگی‌های ساختاری و ماهوی تروریست‌ها و جرایم تروریستی می‌باشند

حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵
(هاشمی، ۱۳۹۷: ۶).

این مقاله درصدد است با روش کیفی مانند تحلیل گفتمان اسناد بین‌المللی و بررسی قوانین کیفری داخلی به تبیین مفهوم و ماهیت تروریسم به عنوان یک پدیده مجرمانه بپردازد و با ارائه ابعاد و مفاهیم گوناگون از بزه‌دیدگان تروریسم و تحلیل آن‌ها با توجه به ضرورت حمایت از بزه‌دیدگان، راهکارهای حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم را در چارچوب اسناد بین‌المللی مورد ارزیابی قرار دهد.

پیشینه تحقیق:

شریفی طراز کوهی و فتح پور (۱۳۹۵). در مقاله‌ای با عنوان «حمایت از قربانیان تروریسم در پرتو روند انسانی شدن حقوق بین‌الملل» به این نتیجه رسیده‌اند که توجه به افراد و حمایت از آنان در برابر اقدامات تروریستی و ضدتروریستی که پیشتر در چارچوب گفتمان دولت‌محورانه (گروسیوسی) حقوق بین‌الملل معنا و محملی نداشت با تأثیرپذیری از گفتمان کانتی و انسان‌محور حقوق بین‌الملل موضوعیت پیدا کرده است. این حرکت با اتخاذ اعلامیه مجمع عمومی سازمان ملل متحد در سال ۱۹۸۵ آغاز و پس از آن در اسناد مختلفی در سطح جهانی و منطقه‌ای پی گرفته شد. در عین حال علاوه بر هنجارها، ساختارها نیز از این موضوع تأثیر پذیرفته‌اند. در مجموع هر چند حرکت آغاز شده در راستای حمایت مادی و معنوی از قربانیان تروریسم اقدامی کاملاً شایسته و درخور تحسین است، اما به نظر می‌رسد تلاش‌های انجام شده کافی نیست؛ علاوه بر افزایش گستره اقدامات حمایتی، محتوای حقوق نرم اسناد بین‌المللی باید در قالب کنوانسیون‌های الزام‌آور درآید. در عین حال حمایت از قربانیان تروریسم نیازمند اصلاحاتی در ساختارهای حقوق بین‌الملل است.

قربان نیا و نامیان (۱۳۹۵). در مقاله‌ای با عنوان «جایگاه حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم در نظام حقوق بین‌المللی» به این نتیجه رسیده‌اند که حمایت و تضمین حقوق بزه‌دیدگان تروریسم در چارچوب نظام حقوق کیفری ملی و بین‌المللی، یکی از مهمترین مسائل موجود در حقوق کیفری بوده که این امر مورد توجه مجامع بین‌المللی قرار گرفته است و بر این اساس مبادرت به تصویب اسناد متعددی نموده‌اند. بنابراین ضرورت حمایت بزه‌دیده که از آموزه‌های مکتب عدالت ترمیمی است، در نظام حقوقی ملی و بین‌المللی به لحاظ شدت و گستردگی اقدامات تروریستی، ضرورت بیشتری می‌یابد.

جلالی و موسوی (۱۳۹۵). در مقاله‌ای با عنوان «جهانی شدن تروریسم و راهکارهای حمایت مؤثر از بزه‌دیدگان آن» به این نتیجه رسیده‌اند که علاوه بر

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —

تلاش‌های داخلی، در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی، کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم‌های خشونت بار ۱۹۸۳، اعلامیه اصول بنیادین عدالت در مورد بزه‌دیدگان جرم و قربانیان سوءاستفاده از قدرت ۱۹۸۵ (قطعنامه شماره ۳۴/۴۰ مجمع عمومی)، اصول و رهنمودهای حق جبران برای بزه‌دیدگان نقض‌های فاحش حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه ۲۰۰۵، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و برخی دیگر از اسناد بین‌المللی عمدتاً به بیان حمایت مادی و اقتصادی از بزه‌دیدگان تروریسم، پذیرش حق جبران خسارت بزه‌دیده و نیز راهکارهای جبران پرداخته‌اند. علاوه بر حمایت مادی که در اسناد فوق مورد اشاره قرار گرفته، حمایت‌های بین‌المللی همچون حمایت کیفری، پزشکی و روانپزشکی، پلیسی و امنیتی، قضایی و فرهنگی از بزه‌دیدگان تروریسم شکل گرفته است. با این حال، نیاز به حمایت‌های موثر و بیشتر ضروری می‌نماید.

۱. مفهوم تروریسم

تروریسم دیگر پدیده‌ای نوظهور نیست و سال‌هاست که با زندگی در دنیای مدرن امروزی عجین شده و البته جلوه‌های آن مدام در حال تغییر است. با وجود شناخت بیشتری که امروزه درباره پدیده تروریسم داریم اما هنوز درباره تعریف تروریسم اجماعی وجود ندارد (رضازاده سلطان آباد و دیگران، ۱۳۹۹: ۱۲۷)، از این رو با وجود پیشینه تاریخی طولانی، هنوز تعریف روشن و دقیقی از تروریسم، مورد توافق اندیشمندان قرار نگرفته است؛ با این اوصاف؛ نگارنده در این مبحث در قالب دو قسمت به تبیین مفهوم و عناصر تروریسم خواهیم پرداخت.

۱-۱. مفهوم لغوی و اصطلاحی تروریسم

واژه تروریسم که از زبان فرانسوی به زبان فارسی راه یافته است، از ریشه لاتین *TERROR* به معنی احساس ترس است (اردبیلی، ۱۳۸۸: ۱۹۵). لغت‌نامه دهخدا این واژه را چنین تعریف می‌کند: «ترور مأخوذ از فرانسه و به معنی قتل سیاسی به وسیله اسلحه در فارسی متداول است، ترور کردن قتل سیاسی با اسلحه و تروریست طرفدار خشونت عمل و ایجاد رعب و ترس است (دهخدا، ۱۳۷۲: ۶۳۶)، ریشه لغوی واژه ترور از واژه یونانی *TRAS* به معنی ترس و لرزه گرفته شده است (تهامی، ۱۳۸۶: ۴۲). در زبان عربی برخلاف فارسی واژه تروریسم معادل سنجی شده و کلمه «الارهاب» برای آن به کار رفته است (تهامی، ۱۳۸۶: ۴۲). هر چند اندیشمندانی این ترجمه را با اهداف مغرضانه می‌دانند و با بیان اینکه کلمه رهب و مشتقات آن چندین بار در آیات قرآن استفاده شده است (قرآن کریم: سوره بقره، آیه ۴۰، سوره قصص آیه

حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی^۵

۳۲، سوره انفال آیه ۶۰، سوره حشر آیه ۱۳)، معتقد هستند این انتخاب در راستای القای چهره تروریستی از اسلام و آیات قرآنی می‌باشد (عبداله خانی، ۱۳۸۶: ۱۶۸).

یکی از محققان معروف به نام «شمیت»^۱ با همکاری گروه‌های تحقیقاتی، بیش از صد تعریف را مطرح کرده و با ترکیب این تعاریف، عناصر مهم و قابل تعریف را جدا نموده است؛ تعریف ایشان را اینگونه می‌توان بیان نمود: «تروریسم، شیوه اقدامات تکراری به منظور ایجاد دلهره و رعب و وحشت است که به دلایل سلیقه‌ورزی جنایی یا سیاسی، توسط گروه‌های مختلف به کار گرفته می‌شود» (هاشمی، ۱۳۹۵: ۲۰).

در بند یک از ماده دو کنوانسیون بین‌المللی مقابله با تأمین مالی تروریسم^۲ این جرم را این چنین تعریف کرده است: الف. هر رفتاری که براساس معاهدات منضم به این کنوانسیون جرم تلقی شود یا ب. انجام هر عملی به قصد کشتار یا ایراد صدمات جسمانی شدید به غیر نظامیان یا افراد دیگر که در عملیات جنگی، حین مخاصمات مسلحانه، به صورت مؤثر شرکت نداشته باشند، مشروط بر اینکه هدف چنین اقدامی با توجه به ماهیت یا پیش زمینه آن، ترساندن جامعه باشد. یا بدین قصد صورت گیرد که دولت یا سازمان بین‌المللی را به انجام یا ترک عملی وادار نماید».

بند دو ماده یک کنوانسیون مبارزه با تروریسم سازمان کنفرانس اسلامی نیز چنین مقرر نموده است: «اصطلاح تروریسم به هرگونه عمل خشونت آمیز یا تهدیدآمیز اطلاق می‌شود که علیرغم مقاصد یا انگیزه‌اش به منظور اجرای برنامه مجرمانه فردی یا گروهی به منظور ایجاد رعب بین مردم یا تهدید به آسیب رساندن یا با خطر انداختن جان، حیثیت، آزادی‌ها، امنیت یا حقوق آنان، یا به خطر انداختن محیط زیست با هرگونه تأسیسات یا اموال عمومی یا خصوصی یا اشغال یا تصرف آن‌ها یا به خطر انداختن منابع ملی یا تأسیسات بین‌المللی یا تهدید کردن ثبات، تمامیت ارضی، وحدت سیاسی یا حاکمیت کشورهای مستقل انجام می‌گیرد» (شریعت باقری، ۱۳۸۱: ۴۶). در حقوق ایران هیچ تعریفی از واژه تروریسم ارائه نشده است و صرفاً به تعریف عناوین مجرمانه مشابه مانند محاربه و افساد فی الارض اکتفا شده است. هر چند در تطبیق مصادیق بر این تعاریف نیز دقت لازم صورت نمی‌گیرد.

نکته مهم در تعریف تروریسم این است که بین ترور و تروریسم تمایز قائل شویم؛ تروریسم جریان گروهی سازمان یافته و مستمر است. برخلاف ترور که عمل فردی، ضربتی و کوتاه مدت

1. SCHMIT

۲. تروریست‌ها برای جذب و حمایت از اعضاء، حفظ مراکز لجستیکی و انجام عملیات خود، خصوصاً در خارج از مرزهایی که حضور دارند، به بودجه نیاز دارند. بنابراین، جلوگیری از دسترسی تروریست‌ها به منابع مالی برای مقابله با موفقیت تروریسم بسیار مهم است (رضازاده سلطان آباد و دیگران، ۱۳۹۹: ۲۸).

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹

است. آماج و اهداف این دو با هم فرق می‌کند. ترور نوعی عمل غافل‌گیرانه و ناگهانی برای از پا در آوردن مخالفین و دشمن است؛ اما تروریسم یک استراتژی سیاسی، اجتماعی است که فراتر از یک قتل غافل‌گیرانه است. در واقع در تروریسم، قتل با وحشت افکنی لزوماً معطوف به مقتول یا جمعیت مورد تعدی نیست. بلکه این جریان در پی آن است که با تعرض و تعدی به جمع یا هدفی کوچک، جمعیت و جامعه بزرگتری را با هراس و انفعال مواجه کند و به اهداف خود برسد (افتخاری ۱۳۹۰: ۱۰)؛ تروریسم^۱ «طبق مواد ۳-۴۲۱ و ۱-۴۲۱ قانون مجازات فرانسه؛ جرایمی هستند که به صورت عمدی یا اقدامی فردی یا گروهی ارتباط دارند که هدف آن ایجاد اخلال شدید در نظم عمومی از طریق ارباب و وحشت پراکنی (ترور) است» (مسه؛ ۱۳۹۵: ۳۰۳). برخی بین ترور و تروریسم تفاوت قائل شده و بیان داشته‌اند: «ترور که از بالا تحمیل می‌شود... تروریسم که از پایین اعمال می‌گردد» (میرمحمد صادقی، ۱۳۹۲: ۱۴۶).

از نقطه نظر مقررات داخلی هم؛ ماده ۱ قانون مبارزه با تامین مالی تروریسم مصوب ۱۳۹۴/۱۱/۱۳ به نحو غیرمستقیم؛ ولی صریح و گویا؛ تروریسم را تعریف کرده است. در جمع‌بندی تعاریف ارائه شده از تروریسم باید گفت که تروریسم اقدام گروهی و خشونت بار علیه شهروندان یک مملکت هست که به انگیزه اخلال شدید در نظم عمومی و پیشبرد اهداف سیاسی تروریست‌ها و تسلیم کردن حکومت متبوع انجام می‌گیرد و خود بر دو نوع تروریسم دولتی^۲ و تروریسم بین‌المللی^۳ تقسیم‌بندی شده است.

۱-۲. مفهوم تروریسم در اسناد بین‌المللی

علیرغم اهمیت مبارزه و مقابله با تروریسم تاکنون تعریف واحدی از آن ارائه نشده است. این واژه نخستین بار در ماده اول کنوانسیون جلوگیری و مجازات تروریسم مصوب جامعه ملل در سال ۱۹۳۷ به کار گرفته شد (Frank, 1974, 69-70) و برای اولین بار موضوع تروریسم را سازمان ملل متحد در سپتامبر ۱۹۷۲ مورد توجه قرار داد؛ و با تاسیس کمیته ویژه، تعریف تروریسم را در دستور کار این کمیته قرارداد. این کمیته پس از هفت سال به علت وجود اختلاف نظرهای شدید میان کشورهای در حال توسعه و توسعه‌یافته در خصوص فعالیت‌های نهضت‌های رهایی‌بخش، موفق به ارائه‌ی تعریفی از تروریسم نگردید (جی بدی، ۱۳۷۸: ۲۴۹).

در سال ۱۹۹۶ مجمع عمومی سازمان ملل یک کمیته ویژه، طی قطعنامه ۵۲/۲۱۰، برای تهیه کنوانسیون جامع در خصوص تروریسم بین‌المللی تشکیل داد؛ این کمیته در ماده ۲ طرح

1. Terrorism
2. tatic terrorism.
3. Intemational terrorism .

_____ حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵

پیشنهادی به تعریف اعمال تروریستی مبادرت نموده است. مطابق این ماده هر فردی که در حوزه مفهوم این کنوانسیون مرتکب جرمی شود، چنانچه آن فرد به هر طریقی، عمدی و غیرقانونی سبب شود که: فرد دیگری کشته یا مجروح گردد یا خسارت جدی به اموال عمومی یا خصوصی وارده موجب ضرر اقتصادی عمده‌ای گردد، چنانچه هدف از این عمل، مرعوب ساختن جماعتی یا اجبار دولت یا یک سازمان بین‌المللی به انجام عمل یا خودداری از عمل باشد (عبداللهی، ۱۳۸۸: ۶۱).

مرتکب اعمال تروریستی شده است. این تعریف نیز جامع تمام انواع و مصادیق تروریسم نمی‌باشد. عدم دستیابی به تعریف و احراز تروریسم به دلیل نظارت دیدگاه‌های سیاسی دولت‌ها و عدم وجود مرز مشخص و روشن میان تروریسم و دیگر اشکال خشونت نظیر جنگ، انقلاب، شورش و حتی عدم تمییز مرز معین از اقدامات نهضت‌ها و گروه‌های آزادی‌بخش ملی است. در آخرین اقدام کمیته‌ی مذکور پس از سال‌ها مذاکره درخصوص تعریف تروریسم، پیش‌نویس کنوانسیون جامع علیه تروریسم بین‌المللی^۱ را در تاریخ دوازده اوت سال ۲۰۰۵ از طریق کمیته ششم مجمع عمومی به این مجمع تقدیم کرد. در ماده دو این پیش‌نویس اینگونه تعریف گردیده است:

هر شخصی که با هر شکلی به طور غیرقانونی و عمدی باعث بروز یکی از موارد ذیل شود مرتکب یک جرم در معنای این کنوانسیون شده است:

الف. مرگ یا جراحات شدید بدنی به هر شخص؛

ب. خسارات شدید به اموال عمومی یا خصوصی، شامل اماکن مورد استفاده عمومی، تسهیلات دولتی یا حکومتی، نظام حمل و نقل عمومی، تسهیلات زیربنایی یا محیط زیست؛
ج. خسارت به اموال، اماکن، تسهیلات اشاره شده در بند «ب» این ماده که منتهی به خسارات اقتصادی عمده شده یا چنین توانی را داشته باشد، هنگامی که هدف آن عمل به واسطه ماهیت یا محتوایش ارباب جماعت یا وادار کردن حکومت یا یک سازمان بین‌المللی به انجام فعل یا ترک فعلی باشد.

بند دوم این ماده نیز تهدید معتبر و شدید مبنی بر ارتکاب اعمال فوق را نیز جرم تروریستی دانسته است.

تا پیش از حواث یازده سپتامبر، کنوانسیون منع تامین مالی تروریسم، تنها کنوانسیون ضد تروریستی است که موفق به ارائه تعریفی از تروریسم بین‌المللی شده است.

در واقع، هدف کنوانسیون از ارائه‌ی تعریف این است که هرگونه ارائه یا جمع‌آوری مستقیم

1. Draft of the Comprehensive Convention against International Terrorism

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —
یا غیرمستقیم، غیرقانونی و عامدانه‌ی منابع با قصد این که منابع مزبور در اعمال تروریستی مورد
تعریف استفاده شود یا استفاده خواهد شد را منع و جرم‌انگاری کند (خندان، ۱۳۹۶: ۱۶۱).
در بند دوم قسمت اول ماده‌ی دوم این کنوانسیون تروریسم اینگونه تعریف شده‌است: هر
اقدام دیگری که به قصد کشتن یا وارد آوردن جراحات شدید جسمانی به افراد غیرنظامی صورت
پذیرد یا به هر فرد دیگری که سهم‌فعالی در خصومت‌ها، طی منازعات مسلحانه نداشته باشد؛ و
در زمانی که قصد انجام چنین عملی از لحاظ ماهیتی یا محتوایی به قصد ارعاب مردم یا وادار
ساختن دولت یا یک سازمان بین‌المللی جهت انجام یا ممانعت از انجام هرگونه عملی باشد.
پس از حوادث یازده سپتامبر، شورای امنیت سازمان ملل متحد نیز صراحتاً و برای اولین بار،
رسماً تعریفی از تروریسم در بند سه قطعنامه ۱۵۶۶ مصوب هشت اکتبر ۲۰۰۴ ارائه نمود
(عبداللهی، ۱۳۸۸: ۷۱).

به موجب این بند، شورای امنیت، مجدداً یادآور می‌شود که اعمال کیفری، شامل اعمالی
است که با قصد سلب حیات یا ایرادات جراحی جسمانی شدید، علیه غیرنظامیان، ارتکاب
می‌شود، یا گروهان‌گیری که با هدف ایجاد جو وحشت عرصه‌ی عمومی یا در میان گروهی از
اشخاص یا اشخاص خاصی و یا ارعاب یک جمعیت یا وادار ساختن یک حکومت یا یک سازمان
بین‌المللی به انجام فعل یا ترک فعلی صورت پذیرد؛ همان‌طور که توسط کنوانسیون‌های
بین‌المللی و پروتکل‌های مربوط به تروریسم تعریف شده، عمل، مجرمانه بوده و تحت هیچ
شرایطی، به موجب ملاحظات سیاسی، فلسفی، ایدئولوژیک، نژادی، اخلاقی، مذهبی، یا دیگر
ملاحظات مشابه، قابل توجیه نیستند.

چنان که دیده می‌شود، این تعریف نزدیکی بسیاری با تعریف مندرج در کنوانسیون جامع
علیه تروریسم و همچنین تعریف مندرج در کنوانسیون منع تامین مالی تروریسم دارد. این
تعریف، پس از تعاریف فوق و در حقیقت متأثر از آن‌ها بوده و لازم‌الاجراست؛ چراکه به موجب
قطعنامه‌ای به عمل آمده که در چارچوب فصل هفتم منشور ملل متحد به تصویب رسیده است.

۲. انواع بزه‌دیدگی تروریسم

۲-۱. بزه‌دیدگان مستقیم تروریسم^۱

اشخاص حقیقی که در نتیجه یک عمل تروریستی کشته یا متحمل آسیب روانی یا فیزیکی
جدی شده‌اند. اقدامات تروریستی اغلب تعداد زیادی قربانی مستقیم دارد که حقوق بنیادین
بشری آن‌ها از جمله حق بر حیات و حق بر امنیت فیزیکی نقض یا مورد تهدید واقع شده است

_____ حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵
(شریفی طراز کوهی و فتح پور، ۱۳۹۶: ۱۲).

۲-۲. بزه‌دیدگان ثانویه تروریسم

اشخاص حقیقی که وابستگان و نزدیکان قربانیان مستقیم تروریسم هستند. مجمع عمومی این موضوع را مورد پذیرش قرار داده که واژه قربانی در جای مقتضی خانواده درجه یک و یا وابستگان قربانی مستقیم را نیز شامل می‌شود. این موضوع صراحتاً از سوی نهادهای منطقه‌ای حقوق بشر در چارچوب الزامات و تعهدات مثبت دولت‌ها برای حمایت از حق حیات مورد شناسایی قرار گرفته است. همین طور اصول راهنمای کمیته وزرای شورای اروپا در خصوص حمایت از قربانیان اقدامات تروریستی این حمایت‌ها را در شرایط مقتضی به خانواده نزدیک و درجه یک قربانیان مستقیم نیز تسری می‌دهد.

۲-۳. بزه‌دیدگان غیرمستقیم تروریسم^۱

اشخاصی که متحمل آسیب روحی و فیزیکی شدید در نتیجه غیرمستقیم یک عمل تروریستی شده‌اند این دسته شامل: ۱- اعضای جامعه (از جمله گروگان‌ها یا عابرین پیاده که به خاطر استفاده از نیروی مرگبار علیه افراد تروریست و مظنون به اقدامات تروریستی کشته یا مجروح شده‌اند)؛ ۲- شاهدین عینی که در نتیجه دیدن حادثه خشونت بار تروریستی متحمل آسیب جدی روانی شده‌اند؛ ۳- اشخاصی که از سوی مقامات صلاحیت‌دار عمومی پس از آن که اشتباها به عنوان مظنونان تروریست شناسایی شده‌اند، مورد حمله مرگبار قرار گرفته‌اند؛ ۴- نیروهای امداد و نجات که در نتیجه شرکت در اقدامات امدادی متحمل آسیب و صدمه روانی یا جسمی شده‌اند (شریفی طراز کوهی و فتح پور، ۱۳۹۶: ۱۲).

۲-۴. بزه‌دیدگان قربانیان بالقوه تروریسم^۲

در راستای ایجاد یک سند جامع در خصوص حقوق و تعهدات در این حوزه، قربانیان بالقوه اقدامات تروریستی آتی یک دسته مهم دیگر است که باید به دسته‌های فوق افزود. این افراد ذینفعان اصلی تعهدات دولت‌ها طبق ماده ۶ میثاق حقوق مدنی و سیاسی هستند. به علاوه پیشگیری از اقدامات آتی تروریستی بخش مهمی از تعهدات دولت طبق ماده ۶ میثاق به شمار می‌آید که در راستای آن اقداماتی عاجل و سریع همچون بازجویی و تحقیق مستقل و بی‌طرفانه

-
1. Indirect Victims of Terrorism
 2. Potential Victims of Terrorism.

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —
در خصوص هر عمل تروریستی باید صورت پذیرد.

۳. ضرورت حمایت افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم

بزه‌دیدگان تروریسم با دیگر بزه‌دیدگان جرایم خشونت بار، هم از نظر کمی (شمار قربانیان) و هم از نظر کیفی (شدت آسیب قربانیان) تفاوت اساسی دارند؛ از این رو، لازم است مورد حمایت افتراقی قرار گیرند.

۳-۱. افزایش شهروندان بزه‌دیده در درگیری‌های نظامی امروزی

درگیری‌های نظامی امروزی

به صورت فزاینده‌ای بر ضد شهروندان عادی و گرفتن قربانی از بیگانهان، رو به گسترش است؛ زیرا در عملیات تروریستی و درگیری‌های نظامی امروزی، استراتژی جدیدی حاکم شده است که براساس آن، آسیب‌رسانی به نظامیان در درگیری‌ها به کمترین حد می‌رسد و فناوری به کمک نیروهای انسانی می‌آید تا به جای انسان‌ها وارد درگیری شود در نتیجه از شمار قربانیان نظامی کاسته شده است. از این استراتژی در اصطلاح به «ارتش بدون سرباز» یاد می‌شود ولی به همان نسبت، فکری به حال حمایت از قربانیان غیر نظامی نشده است. با توجه به همین استراتژی، شمار قربانیان غیر نظامی در حال حاضر در درگیری‌های مسلحانه، به ۹۰ درصد رسیده است و این در حالی است که در جنگ جهانی دوم، شمار قربانیان غیر نظامی حدوداً ۵۰ درصد بود (هاشمی، ۱۳۹۵: ۲۵۶).

۳-۲. تأکید کنوانسیون‌های بین‌المللی بر حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم

در توصیه‌نامه کمیته وزیران عضو اتحادیه اروپا برای حمایت از بزه‌دیدگان جرایم که در سال ۲۰۰۶ مورد پذیرش هیأت وزرای عضو این اتحادیه قرار گرفت، درباره حمایت افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم، آمده است:

ضرورت دارد دولت‌های عضو برای استقرار و ابقای مراکز (حمایتی) ویژه برای قربانیان گروهی، جرایم از جمله قربانیان تروریسم تشویق شوند. همچنین در ماده ۱۳ «کنوانسیون پیشگیری از تروریسم» شورای اروپا، بر روی حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم تأکید ویژه‌ای شده است. این حمایت‌ها براساس یک برنامه‌ریزی ملی و بر مبنای قانونگذاری داخلی کشورهای عضو، می‌تواند شامل کمک‌های مالی و پرداخت خسارت به بزه‌دیدگان تروریسم و نیز اعضای نزدیک خانواده آنان باشد (هاشمی، ۱۳۹۵: ۲۵۷).

مطابق مصوبه ۱۵۶۶ شورای امنیت سازمان ملل در سال ۲۰۰۶: مقصود تروریسم، ارباب

_____ حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵

یک جمعیت یا وادار ساختن یک دولت یا یک سازمان بین‌المللی به انجام با خودداری از انجام هر عملی می‌باشد، به این معنا که تروریست‌ها خواهان دستیابی به برخی اهداف دینی، سیاسی، نژادی و ... هستند و قربانیان خود را براساس این آماج انتخاب می‌کنند (باباخانی و آقائی، ۱۳۹۶: ۲۴۵).

با جهانی شدن تروریسم، حمایت‌های موجود از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی نیز لاجرم به سمت جهانی شدن توسعه می‌یابد. علاوه بر تلاش‌های داخلی، در سطوح منطقه‌ای و بین‌المللی، کنوانسیون اروپایی پرداخت غرامت به بزه‌دیدگان جرم‌های خشونت بار ۱۹۸۳، اعلامیه اصول بنیادین عدالت در مورد بزه‌دیدگان جرم و قربانیان سوءاستفاده از قدرت ۱۹۸۵ قطعنامه شماره ۳۴/۴۰ مجمع عمومی، اصول و رهنمودهای حق جبران برای بزه‌دیدگان نقض‌های فاحش حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه ۲۰۰۵، اساسنامه دیوان بین‌المللی کیفری و برخی دیگر از اسناد بین‌المللی عمدتاً به بیان حمایت مادی و اقتصادی از بزه‌دیدگان تروریسم، پذیرش حق جبران خسارت بزه‌دیده و نیز راهکارهای جبران پرداخته‌اند (حیدری و شیرانی، ۱۳۹۶: ۲۶۹).

۳-۳. کودکان و زنان آسیب پذیرترین بزه‌دیدگان تروریسم

کودکان آسیب پذیرترین قشری هستند که در حملات تروریستی صدمه روحی می‌بینند. امروزه برای حمایت از قربانیان، به دلیل عارضه پس ضربه‌های روانی ناشی از حوادث ناگوار تروریستی، اقدامات روان درمانی قابل توجهی اعمال می‌شود. این آسیب‌ها در کودکان بیش از دیگر قربانیان حوادث تروریستی قابل شناسایی است.

چنان که متخصصان اظهار نموده‌اند، کودکانی که در معرض فشار پس ضربه‌های روانی هستند، واکنش‌های گوناگونی از خود نشان می‌دهند. در آن دسته از کودکانی که در سن و سال پایین هستند، اگرچه ممکن است علائم آشکاری از فشار روحی ناشی از پس ضربه‌های روانی مشخص نباشد، ولی واکنش‌های ناشی از اضطراب به صورت نامشخص در آنان وجود دارد (هاشمی، ۱۳۹۵: ۲۵۷).

با توجه به اینکه هدف اصلی تروریست‌ها غالباً ایجاد رعب و وحشت در میان شهروندان است، تا از این طریق بیشتر به اهداف خود نزدیک شوند، از این جهت، در موارد زیادی تمرکز آنان بر روی مراکزی است که انسان‌های بی‌دفاع بیشتری حضور دارند. این مراکز که در بسیاری از موارد مسکونی است و یا محل اجتماعات عمومی، تعداد زیادی از کودکان و زنان را قربانی تروریسم می‌کند.

در هر حادثه تروریستی خسارات بسیاری ایجاد می‌شود که بزه‌دیدگان آن را شایسته و مستحق حمایت می‌سازد. از آنجا که بزه‌دیدگان این جرم تفاوت‌هایی با سایر بزه‌دیدگان دارند،

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹

مستحق توجه ویژه هستند. مهمترین تفاوت‌هایی که بزه‌دیدگان تروریسم با سایر بزه‌دیدگان دارند، بیگناهی محض، میزان سختی و کندی دسترسی به مسؤولان اصلی جرم به دلایلی نظیر متواری یا کشته شدن عاملین جرم، عدم شناسایی گروهک‌های تروریستی، عدم کفایت دلایل در انتساب جرم، هراس از تکرار حادثه، میزان بالای قربانیان زن و کودک، سازمان یافتگی و غیرقابل اندازه‌گیری بودن کمی آسیب‌های روحی و روانی قربانیان است. توضیح این که بزه‌دیدگان جرایم تروریستی اغلب افراد خردسال و زنان هستند (حیدری و شیرانی، ۱۳۹۶: ۲۶۹).

۴. راهکارهای حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم

علاوه بر اسناد بین‌المللی برخی از کشورها روش‌هایی را برای جبران خسارت بزه‌دیدگان تروریسم در قوانین داخلی پیش‌بینی نموده‌اند. آمریکا، فرانسه، ایتالیا، یونان، اسپانیا، ترکیه و روسیه از جمله این کشورها هستند. در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم در مواردی حقوق داخلی بر حقوق بین‌الملل پیشی گرفته است و در برخی موارد نیز هنوز پیشرفت‌های حقوق بین‌الملل در این زمینه در قوانین داخلی وارد نشده است. در حقوق ایران «تروریسم» به طور خاص جرم‌انگاری نشده است و در مورد حمایت از بزه‌دیدگان این جرم نیز تمهیدی در نظر گرفته نشده است هر چند که بزه‌دیدگان این جرم می‌توانند مشمول برخی از مقررات پراکنده موجود در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان قرار گیرند و در سال‌های اخیر پیشرفت‌هایی در این زمینه صورت گرفته است (حیدری و شیرانی، ۱۳۹۶: ۲۷۰).

۴-۱. جبران خسارت مادی

در زمینه حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم، جبران مادی خسارات که امری قضایی است اصولاً بر عهده دستگاه قضایی است، اما به منظور حمایت روانی و عاطفی، ایجاد کلینیک‌های بزه‌دیدگان تروریسم توسط قربانیان همان جرم خاص مفید و سودمند خواهد بود. در حال حاضر در بسیاری از کشورهای جهان انجمن‌هایی به منظور حمایت از بزه‌دیدگان جرایم خاص تشکیل شده است یعنی نه تنها در جهت حمایت از همه بزه‌دیدگان قوانینی دارند و یا انجمن‌ها و نهادهای دولتی و غیردولتی در این زمینه فعالیت می‌کنند، بلکه برای بزه‌دیدگان جرایم مهم نیز نهاد حمایتی خاص دارند، مثلاً انجمن حمایت از بزه‌دیدگان شکنجه یا انجمن حمایت از بزه‌دیدگان تجاوز جنسی و غیره (جلالی و موسوی، ۱۳۹۵: ۸۷).

در کلینیک‌های بزه‌دیدگان به صورت کاملاً دقیق خسارات و صدمات ناشی از جرم ارزیابی می‌گردد و نتایج این ارزیابی‌ها در صدور حکم در دادگاه و جبران خسارات مادی موثر خواهد بود و وجود چنین مراکزی حقوق انسانی - اخلاقی و حقوق عینی - مادی بزه‌دیده را تا حد مطلوبی

_____ حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵

تأمین می‌نماید. امروزه در کنار تضمین‌های حقوقی پیش‌بینی شده برای بزه‌دیده یک حق دیگر نیز برای او قائل می‌شوند با عنوان «ترمیم آلام ناشی از رجوع به دادگستری». در این مراکز بعد از برآورد خسارات جسمانی، روانی و عاطفی با ارائه نظرات مشورتی به دادگاه سعی می‌شود در صدور و ماهیت حکم مورد توجه قرار گیرد. جبران خسارت مادی توسط کمیسیون‌های خسارت‌زدایی بزه‌دیدگان و صندوق تضمین خسارات قربانیان اعمال تروریستی و سایر جرایم خشونت‌آمیز صورت می‌گیرد که در چارچوب نظام قضایی عمل نموده و مکمل کار دادگاه‌ها، دادسراها و پلیس هستند (نجفی ابرنآبادی، ۱۳۸۶: ۲۶۵۲).

۴-۲. حمایت‌های پزشکی

نهادهای مسئول در امر پزشکی و درمانی می‌توانند به درمان فشارهای پس ضربه‌ای ناشی از اقدامات تروریستی بپردازند (دانیلی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۵۴-۵۷۰). همچنین درمان صدمات و آسیب‌های جسمی و روانی اولین گام به سوی حمایت از بزه‌دیدگان مستقیم اقدامات مزبور است که نهادهای درمانی با آمادگی قبلی می‌توانند نقش بسیار مؤثری را ایفاء کنند. افزون بر این، گروه‌های امداد و کمک‌رسانی می‌توانند به مثابه مهمترین نهادهای حمایتی بزه‌دیدگان تروریسم قلمداد شوند (هاشمی، ۱۳۹۵: ۳۶۴-۳۶۵).

در مواردی که صدمات و آسیب‌های جسمی و روحی به بزه‌دیدگان تروریسم وارد می‌شود، لازم است از ایشان حمایت پزشکی به عمل آید. حمایت‌های پزشکی و به ویژه روانپزشکی از بزه‌دیدگان تروریسم، ضروری است. به دلیل گستردگی و غافلگیر کننده بودن حوادث تروریستی، بزه‌دیدگان تا مدت‌ها در شوک ناشی از آن به سر می‌برند و نیازمند درمان‌های پزشکی و روانپزشکی‌اند. حمایت‌های عاطفی و حیثیتی نیز در جرایم تروریستی ضروری است و شاید موثرترین حمایت‌ها از بزه‌دیدگان بلافاصله پس از وقوع جرایم تروریستی، حمایت پزشکی و عاطفی و حیثیتی باشد. بزه‌دیدگان تروریسم برای بهره‌مند شدن از حمایت‌های پزشکی بایستی مشمول قواعد عام مطرح در اسناد بزه‌دیده‌شناسی قرار گیرند. اصول ۱۴، ۱۵، ۱۶، ۱۷، ۱۹ اعلامیه اصول بنیادین عدالت برای بزه‌دیدگان و قربانیان سوءاستفاده از قدرت ۱۹۸۵ بر کمک‌های پزشکی و روانپزشکی به بزه‌دیدگان تأکید دارد. در این اعلامیه بزه‌دیدگان مستحق دریافت کمک مادی، پزشکی، روان‌شناسانه و اجتماعی دانسته شده‌اند، خدمات بهداشتی و اجتماعی باید در دسترس بزه‌دیدگان قرار گیرد و افرادی که با بزه‌دیدگان در ارتباطند مانند افسران پلیس، دست‌اندرکاران عدالت و مأموران خدمات بهداشتی و اجتماعی باید آموزش کافی ببینند و خلاصه کمک به بزه‌دیده در زمینه‌های مختلف تضمین شده است. مطابق اصل ۱۹ دولت‌ها موظفند کمک و حمایت مادی، پزشکی، روان‌شناسانه و اجتماعی لازم را در قوانین

۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —
داخلی بگنجانند (جلالی و موسوی، ۱۳۹۵: ۸۸).

۴-۳. حمایت پلیسی و امنیتی

اینگونه نهادها مهمترین نقش را در پیشگیری و سرکوب اقدامات تروریستی بر عهده دارند. در حوزه پیشگیری با اعمال نظارت و کنترل بر اوضاع امنیتی می‌تواند حمایت ویژه‌ای را از بزه دیدگان بالقوه به عمل آورند. به علاوه، در سرکوب اینگونه اقدامات نیز با کشف زودهنگام عاملان و متهمان می‌توانند نقش مزبور را نسبت به بزه‌دیدگان اعمال کنند (اسماعیلی، ۱۳۸۹: ۱۴۳-۱۵۵).

مراجع حمایتی پلیسی و امنیتی نیز یکی دیگر از نهادهای حمایت‌کننده از بزه‌دیدگان تروریسم هستند. پلیس قبل، بعد و در حین وقوع جرایم تروریستی وظایفی را عهده‌دار است. هنگام وقوع و پس از وقوع جرایم باید به تعقیب افراد مظنون پردازد و در کشف این جرایم و مرتکبین آن دستگاه قضایی را یاری دهد، مراجعات مقدماتی بزه‌دیدگان را پاسخگو باشد و نقش ضابط دادگستری را به درستی انجام دهد. شناسایی سریع‌تر و زود هنگام مرتکبین جرایم تروریستی در تشفی خاطر و دسترسی سریع‌تر به حقوق و حمایت‌ها از جانب بزه‌دیدگان مؤثر است. پیش از وقوع جرایم تروریستی نیز پلیس وظیفه دارد نظم و امنیت را در اجتماع برقرار سازد. وقوع هر جرم در جامعه پیامدهایی را به دنبال دارد و با توجه به اینکه جرم واقع شده از چه دسته‌ای است، پیامدها متفاوت است. هدف در جرایم تروریستی ضربه به حاکمیت‌ها و برهم زدن نظم و امنیت جوامع برای رسیدن به مقاصد سیاسی است که آثار بسیاری را به دنبال دارد. عده‌ای دچار صدمات جسمی و روحی می‌شوند، برخی خسارت مالی می‌بینند و اموالشان تخریب می‌شود. «حس ناامنی» پیامد کلیه جرایم تروریستی است (جلالی و موسوی، ۱۳۹۵: ۸۹).

۴-۴. حمایت قضایی

بر مبنای اصل کلی، در بسیاری از کشورها رسیدگی به اتهام‌های تروریستی مانند سایر جرائم، در صلاحیت محاکم عمومی قرار دارد، اما به دلیل اهمیت اقدامات تروریستی و رابطه آن‌ها با مسائل امنیتی، در حقوق بسیاری از کشورها در محاکم اختصاصی، همچون محاکم نظامی تحت رسیدگی قرار می‌گیرد (مسعودی مقام و حبیب زاده، ۱۳۸۷: ۱۱۳-۱۱۴).

حمایت قضایی یا مجازات مرتکبین جرایم تروریستی نیز نوعی حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم محسوب می‌شود. در این جرایم به دلیل قابل شناسایی نبودن متهمین، در دسترس نبودن آنان، عدم امکان جبران خسارت مستقیم و عدم مجازات سریع آنان دسترسی به مسئولان اصلی جرم بسیار کند و مشکل است. با وجود این مشکلات، مجازات تروریست‌ها تأثیر مهمی در

_____ حمایت‌های افتراقی از بزه‌دیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵

تشفی خاطر بزه‌دیدگان و بازگشت نظم و امنیت به جامعه دارد. بسته به اینکه عمل تروریستی از چه نوعی است، مرتکبین آن متفاوت خواهند بود. اشخاص حقیقی و حقوقی و دولت‌ها ممکن است مبادرت به ارتکاب جرایم تروریستی نمایند (جلالی و موسوی، ۱۳۹۵: ۹۰).

خسارت از بزه‌دیدگان جرائم خشونت‌آمیز (۱۹۸۳)، هزینه‌های پزشکی را در شمار هزینه‌های جبران خسارت قلمداد نموده است. بنابراین تروریسم و حوادث ناشی از آن بارزترین جرائم خشونت‌آمیز بوده که باید بزه‌دیدگان آن از حمایت‌های درمانی ویژه‌ای برخوردار باشند (دانیلی و همکاران، ۱۳۸۴: ۵۵۴-۵۷۰). همچنین، آسیب‌های روانی ناشی از حوادث تروریستی ممکن است سال‌ها در روح و روان بزه‌دیده باقی بماند که در این رابطه لازم است حمایت‌های افتراقی برای درمان این آسیب‌ها پذیرد.

نتیجه‌گیری

از دید مناسبات تروریسم و حقوق بشر، این پدیده، معلول نقض حقوق بشر و نبود شرایط صلح ماندگار است که خود نیز با عملیات و اقدام، به نقض بسیاری از حقوق اساسی بشر فردی و همگانی منجر می‌گردد و در درجه اول، حق بر صلح و آرامش همگانی بشر را در معرض تهدید قرار می‌دهد. امروزه مساله بزه‌دیدگان تروریسم و حمایت از آنان از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. در خصوص این جرم، طیف بزه‌دیدگان شامل بزه‌دیدگان اولیه و ثانویه می‌باشد. در حمایت از بزه‌دیدگان جرایم تروریستی، اصل بر جبران خسارت‌های مادی و معنوی بزه‌دیدگان از طریق نهادهای حقوق داخلی همچون مراجع خاص و بودجه عمومی کشورهاست. اما هنوز تعداد قابل توجهی از کشورها به دلایل گوناگون، مقررات حقوق بین‌الملل را به صورت کامل وارد حیطه کاربردی سیاست جنایی تقنینی خود نکرده‌اند، به همین دلیل حمایت کافی از بزه‌دیدگان آن طور که باید به عمل نیامده است.

در راستای حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم قبل از هر چیز ورود تروریسم در قوانین و تعریف دقیق آن لازم و لازم است. برخی این مساله را با عنوان «حمایت کیفی» بیان نموده‌اند. اگرچه باوجود جهانی شدن تروریسم در عرصه بین‌المللی تعریف اجماعی از تروریسم وجود ندارد و امری اختلافی بین کشورهاست، اما برخی از اسناد بین‌المللی و نیز قوانین داخلی کشورها بزه‌دیدگان تروریسم را مد نظر قرار داده و راهکارهای حمایتی از ایشان را بیان نموده‌اند.

با این اوصاف، از آنجا که بزه‌دیدگان تروریسم از بیگانه‌ترین و آسیب‌پذیرترین بزه‌دیدگان هستند، مستحق حمایت افتراقی می‌باشند. در این راستا همان طور که ملاحظه گردید اقدامات راهبردی و تقنینی متعددی در سطوح گوناگون ملی و بین‌المللی صورت پذیرفته است. اما آنچه اهمیت و ضرورت حمایت را نسبت به بزه‌دیدگان تروریسم آشکار می‌سازد، افزایش میزان شمار

◊ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —

بزه‌دیدگان در اینگونه اقدامات نسبت به دیگر اقدامات خشونت‌آمیز است؛ زیرا در اقدامات تروریستی اصولاً تروریسم با هدف ایجاد خسارت و بزه‌دیدگی و در نتیجه اثربخشی بیشتر، مبادرت به ارتکاب می‌نماید. بنابراین با توجه به وجود برخی از اسناد بین‌المللی و نیز برخی اقدامات در سطوح ملی می‌توان اذعان به رفع بزه‌دیدگی از طریق جبران خسارات ناشی از اقدامات مزبور داشت؛ هر چند تا رسیدن به مطلوب فاصله‌ای بسیار وجود دارد. در پایان نگارنده پیشنهادات ذیل را ارائه می‌کند:

- بزه‌دیدگان جرایم تروریستی از حقوق قانونی و از سازمانی مشخص، مورد حمایت‌های مادی و معنوی قرار گیرند و در مرحله دادرسی از حقوقی از جمله: حق برخورداری از مترجم (جهت اعلام شکایت در مواردی که به زبان رسمی محل وقوع جرم آشنا نباشند) و یا حق برخورداری از وکیل معاضدتی رایگان و ... با تصویب قانون حمایت از بزه‌دیدگان برخوردار گردند.

- با توجه به اینکه بزه‌دیدگان تروریسم به معنای واقعی در وقوع بزه‌دیدگی خود بی‌تقصیر هستند، ضرورت دارد با توجه به تکلیف دولت در حمایت از افراد جامعه و تامین امنیت و آسایش آنها، اصل بر جبران دولتی خسارات آنها باشد و با توجه به محدودیت اعتبار و فرآیند طولانی پرداخت غرامت تا زمان پرداخت کامل خسارات وارده، بزه‌دیدگان موصوف در ذیل چتر حمایتی بیمه‌های خدماتی و درمانی دولتی قرار گیرند.

حمایت‌های افتراقی از بزهدیدگان تروریسم با نگاهی به اسناد بین‌المللی ۵

فهرست منابع

قرآن کریم

-اسماعیلی، مهدی (۱۳۸۹). **پیشگیری از تروریسم در ایران**، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، شماره ۱۴.

-اردبیلی، محمدعلی (۱۳۸۸). **حقوق بین‌المللی کیفری**، تهران: نشر میزان، چاپ پنجم.

-افتخاری، اصغر (۱۳۹۰). **راهبرد جمهوری اسلامی ایران در مقابله با تروریسم**، فصلنامه آفاق امنیت، سال چهارم، شماره ۱۲.

-باباخانی، ابراهیم و آقائی، فرهاد (۱۳۹۶). **تحلیل بزهدیده‌شناسی قربانیان جرایم تروریستی با تکیه بر آماج دینی، سیاسی و نژادی**، چکیده مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی - جرم شناختی تروریسم، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول.

-تهامی، غلامرضا (۱۳۸۶). **تاریخ کاربرد اصطلاح تروریسم و مشکلات تعریف آن**، مجموعه مطالعات تروریسم و حقوق بین‌الملل، مؤسسه مطالعات اندیشه سازان نور.

-حیدری، مسعود و شیرانی، پویا (۱۳۹۶). **حمایت از بزهدیدگان تروریسم در نظام حقوق بین‌الملل**، چکیده مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی - جرم شناختی تروریسم، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول.

-خندان، جمال (۱۳۹۶). **تروریسم و مصونیت قضایی دولت در حقوق بین‌الملل**، رساله دکتری، رشته حقوق بین‌الملل، دانشگاه شهید بهشتی.

-جلالی، محمود و موسوی، زینب السادات (۱۳۹۵). **جهانی شدن تروریسم و راهکارهای حمایت مؤثر از بزهدیدگان آن**، دوفصلنامه پژوهشنامه حقوق کیفری، دوره ۷، شماره ۱.

-جی بدی، توماس (۱۳۷۸). **تعریف تروریسم بین‌المللی: نگرش علمی**، ترجمه سید رضا میرطاهر، فصلنامه مطالعات راهبردی، شماره‌های ۵ و ۶.

-شریعت باقری، محمد جواد (۱۳۸۱). **نگاهی اجمالی به کنوانسیون‌های منطقه‌ای مقابله با تروریسم**، تهران: منتشر شده در مجموعه مقالات همایش تروریسم و دفاع مشروع از منظر اسلام و حقوق بین‌الملل، دانشکده علوم قضایی.

-شریفی طرازکوهی، حسین و فتح پور، فاطمه (۱۳۹۵). **حمایت از قربانیان تروریسم در پرتو روند انسانی شدن حقوق بین‌الملل**، پژوهش‌های حقوق جزا و جرم‌شناسی، دوره ۵، شماره ۹.

-دانیلی، پیل و همکاران (۱۳۸۴). **اقدامات بین‌المللی در برابر استرس ناشی از ضربه**، ترجمه محمدرضا مهدی زاده و سیدعباس باقری یزدی، تهران، انتشارات مؤسسه آموزش علمی کاربردی هلال ایران، چاپ اول.

-دهخدا، علی اکبر (۱۳۷۲). **لغت‌نامه دهخدا**، تهران، انتشارات امیرکبیر.

- ۵ فصلنامه تخصصی علوم سیاسی، سال هفدهم، شماره پنجاه و دوم، پاییز ۱۳۹۹ —
- رضازاده سلطان آباد، محمد و دیگران (۱۳۹۹). **مقابله و پیشگیری کیفری از تأمین مالی تروریسم**، فصلنامه مطالعات پیشگیری از جرم، دوره ۱۵، شماره ۵۷.
- رضازاده سلطان آباد، محمد و دیگران (۱۳۹۹). **مقابله و پیشگیری از تأمین مالی تروریسم با تأکید بر اسناد بین‌المللی و رویه اتحادیه اروپا**، فصلنامه مطالعات بین‌المللی پلیس، دوره ۱۱، شماره ۴۱.
- عابدی تهرانی، طاهره و پورعیسی، حمید (۱۳۹۶). **ابعاد بزه‌دیده‌شناختی تروریسم و پیشگیری از تحقق بزه‌دیدگی ناشی از جرایم تروریسم**، چکیده مقالات همایش بین‌المللی ابعاد حقوقی - جرم‌شناختی تروریسم، تهران: انتشارات دانشگاه علامه طباطبائی، چاپ اول.
- عبداللهی، محسن (۱۳۸۸). **تروریسم؛ حقوق بشر و حقوق بشر دوستانه**، تهران: نشر شهر دانش، چاپ اول.
- قربان‌نیا، ناصر و نمایان، پیمان (۱۳۹۵). **جایگاه حمایت از بزه‌دیدگان تروریسم در نظام حقوق بین‌المللی**، دو فصلنامه علمی حقوق تطبیقی، دوره ۳، شماره ۲.
- مسعودی‌مقام، اسدالله و حبیب‌زاده، محمد جعفر (۱۳۸۷). **مطالعه تطبیقی حق داشتن وکیل مدافع در حقوق کیفری ایران با اعلامیه جهانی حقوق بشر و میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی**، مجموعه مقالات همایش علمی حقوقی کاربردی وکیل، دفاع، تحقیقات مقدماتی (انجمن دفاع از حقوق زندانیان)، تهران، نشر گواهان، چاپ اول.
- مسه، میشل (۱۳۹۵). **بزهکاری تروریستی؛ مترجمین: روح‌الدین کرد علیوند و آزاده شاهین مقدم؛ دایره‌المعارف علوم جنایی (مجموعه مقالات تازه‌های علوم جنایی)** تهران: نشر میزان، کتاب دوم، چاپ دوم.
- میرمحمد صادقی؛ حسین (۱۳۹۲). **حقوق کیفری اختصاصی (جرایم علیه امنیت و آسایش عمومی)**، تهران: نشر میزان، چاپ بیست و یکم.
- نجفی ابرنآبادی، علی حسین (۱۳۸۶). **تقریرات درس جرم‌شناسی (جرم‌شناسی تروریسم)**، دانشکده حقوق پردیس فارابی (پردیس قم) - دانشگاه تهران.
- هاشمی، حمید (۱۳۹۷). **الگوی حقوقی شیوه‌های پلیسی مقابله با تروریسم در جمهوری اسلامی ایران (مطالعه تطبیقی: نظام‌های حقوقی ایالات متحده آمریکا و جمهوری ترکیه)**، رساله دکتری، رشته حقوق کیفری و جرم‌شناسی، دانشگاه علامه طباطبائی.
- هاشمی، سید حسین (۱۳۹۵). **تروریسم از منظر حقوق اسلام و اسناد بین‌المللی**، قم: انتشارات پژوهشگاه حوزه و دانشگاه، چاپ دوم.
- Frank, Thomas and Lockwood, Bert. (۱۹۷۴). Preliminary Thoughts Towards an International Convention on Terrorism, A.J.I.L. Vol. 68, 1974, pp. 69-70.